

Miran Komac

NARODNOSTNO MANJŠINSKA POLITIKA IN SOODLOČANJE MANJŠINE

Temeljno vprašanje obstoja in razvoja manjšin se nanaša na izgrajevanje manjšin kot subjektov njihovega lastnega razvoja, to se pravi, da se manjšina pojavlja kot ustvarjalec in soustvarjalec narodnostno manjšinske politike. Le-to je mogoče doseči tedaj, ko je manjšina dosegla takšno raven zavesti, da ob zagotovljenem vsaj minimalnem obsegu družbenih spodbud odločilno prispeva k usmerjanju vsebine lastne razvojne poti prek ustreznih oblik gospodarskega, političnega in kulturnega delovanja.

Na izgrajevanje tako zasnovanih smotrov narodnostne manjšinske politike vpliva množica elementov. Vendar se zdi, da jih je mogoče razdeliti na tri temeljne sklope: a) integriranost, b) avtohtonost, in c) vplive, ki prihajajo s strani matičnega naroda.

I. O integraciji

Narodnostne manjšine so integralni del držav, v katerih le-te živijo. V tej luči pomeni pojem integriranosti izgrajevanje narodnostne manjšinske politike na dejstvu, da obče uveljavljene družbeno-ekonomske osnove držav v katerih manjšine živijo, in na teh osnovah zgrajeni načini in oblike urejanja položaja človeka nasploh, primarno določajo tudi družbeni položaj pripadnikov manjšin kot članov teh družb. Torej, bistveni elementi integriranosti se kažejo v opredeljevanju družbeno-ekonomskega statusa pripadnikov manjšin in iz tega statusa izvirajočih vlog, ki jih imajo pripadniki manjšine kot člani te družbe tako v procesu partikularnega kot tudi obče družbenega odločanja.

V okviru razpravljanja o manjšini kot subjektu njenega lastnega razvoja, ki se nam na področju narodnostno manjšinske politike kaže skozi soodločanje manjšine pri obcih zadevah določene družbe nasploh ter specifično narodnostnih zadevah še posebej, sta še posebej pomembna dva sklopa vprašanj:

1. v kolikšni meri vpliva obci položaj pripadnikov manjšine v določeni družbi na proces uresničevanja sklopa posebnih pravic narodnosti?

2. v kolikšni meri integriranost vpliva na izgrajevanje politične kulture pripadnikov narodnostnih manjšin kot odločilnega faktorja v političnem obnašanju narodnostnih manjšin?

Prvo vprašanje je mogoče še bolj precizno zastaviti v sledeči obliki: v kakšni odvisnosti so vloge, ki jih pripadniki manjšine igrajo v določeni družbi (le-te bomo tipološko razdelili na podrejene in nadrejene) z razvojem nacionalizma — v pozitivnem pomenu besede — (torej, s hotenji pripadnikov manjšine, da se razvijajo tudi kot skupnost, v kateri prihaja do organske sinteze med posameznimi, posebnimi in splošnimi interesi), oziroma, v kolikšni meri so omenjene vloge v odvisnosti z dovezetnostjo celotne družbe, da takšen nacionalizem (v pozitivnem pomenu besede) tudi sprejme ali pa ga skuša opredeliti v negativnem pomenu besede: kot agresiven, superioren in sebičen vidik političnega obnašanja, ki naj bi bil naperjen proti političnim, ekonomskim, kulturnim in drugim interesom države kot celote.

Proces družbene »reanimacije« narodnostnih, etničnih in jezikovnih skupnosti, ki se v zadnjih letih še posebno pospešeno razvija v Zahodni Evropi, kaže, da različne poenostavitve niso možne. Narodnostna manjšinska problematika se tako glede vsebine kot tudi glede smeri njene aplikacije pojavlja v toliko pojavnih obli-

kah, da bi bil nujno neuspešen vsak poskus redukcije celotne problematike na eno samo preprosto formulo.

Če se predvsem ob upoštevanju slednjega opozorila povrnemo k vprašanju interakcij med integriranostjo in procesom uveljavljanja posebnega sklopa pravic manjšin oziroma njihove asimilacije, potem bi veljalo ugotoviti naslednje: ni mogoče absolutizirati trditve, da izvirajo aspiracije pripadnikov manjšin po ohranjanju narodnostne identitete iz njihovega podrejenega družbenega položaja v družbi nasploh, niti ni mogoče absolutno trditi, da izvirajo težnje pripadnikov manjšin po priznavanju in razvijanju »narodnostnega« iz njihovega nadrejenega družbenega položaja.

Tako je mogoče na eni strani opazovati procese, ko se skuša narodnostna identiteta, ali samo nekateri njeni vidiki, ovrednotiti v dobršni meri med tistim prebivalstvom določenega področja, ki v primerjavi z ostalimi deli neke države relativno mnogo prispeva k celotnemu družbenemu produktu; torej na tistih področjih, na katerih se pojavlja precejšen razkorak med ekonomskim delovanjem določene skupnosti in političnim odločanjem, to je na tistih področjih, kjer je politična alienacija najbolj opazna. Na drugi strani pa je mogoče opaziti, da je iskanje narodnostnega jaza v mnogočem povezano z uresničevanjem čisto eksistenčnih vprašanj in na teh nasprotjih zgrajenih zahtevah po ekonomskem, socialnem, pa tudi kulturnem razvoju določene populacije nasploh.

Velja zaključiti, da gre v vseh teh primerih nedvomno vsaj za uresničevanje procesa politične emancipacije. Skratka, tudi prek procesa uresničevanja hotenij mnogih populacij, da uveljavijo svoje etnične in narodnostne posebnosti, je mogoče analizirati proces demokratizacije držav, v katerih živijo narodnostne, etnične in jezikovne manjšine.

Bilo bi seveda preveč poenostavljeno trditi, da vplivajo na proces uresničevanja sklopa posebnih pravic manjšin le družbeni statusi pripadnikov manjšin. Temu izredno pomembnemu elementu bi veljalo dodati vsaj še naslednje vidike:

a) funkcijo in pomembnost prostora, na katerem manjšina živi; b) individualni in kolektivni družbeni odnos pripadnikov večinskega naroda do drugih kultur (na splošno zavračanje druge kulture v smislu etnocentričnosti ali pa gre za odnos odprtosti); in c) zgodovinske determinante, ki so vplivale na nastanek narodnostnih manjšin in na razvoj odnosov med narodnostno manjšino in večinskim narodom. Rezultat prepletanja vseh omenjenih komponent določa v končni fazi raven pripravljenosti določene države, da z različno globino rešuje tipično narodnostne probleme manjšin.

Iz do sedaj zapisanega sledi, da je uresničitev posebnega sklopa pravic manjšin, oziroma narodnosti mogoče uspešno izpeljati ne glede na obliko družbenega sistema določene države in konec koncev tudi ne glede na družbene statusne pripadnikov manjšin.

Obstoja samo en pogoj: da določena družba kot celota teži k izboljšanju položaja vseh njenih članov brez razlikovanja glede na »spol, raso, jezik, itd.« (kar so vse demokratične države tudi zapisale v temeljne listine). Toda zgolj deklarativno stremeti k temu končnemu cilju ni dovolj. Tej pripravljenosti je potreba dodati dobršno mero družbenih in kulturnih spodbud. V to skupino družbenih spodbud nedvomno spada v prvi vrsti zavestno in vsakdanje odpravljanje družbenih vzrokov, ki vplivajo na nastajanje in ohranjanje »nacionalistične družbene psihoze«.

Za našo razpravo je še posebej pomembna ugotovitev, da integriranost pogojuje specifično obliko politične socializacije, specifične poti oblikovanja politične kulture. Politična socializacija pripadnikov manjšin se nam kaže kot neprestano dialektično prepletanje procesa interiorizacije vrednot in norm obče družbe s pro-

cesom oblikovanja narodnostne identitete kot občutkom pripadnosti k določeni narodnosti, različne od narodnosti tistega, ki izvaja temeljno usklajevanje.

V tem procesu usklajevanja med posameznikom, pripadnikom manjšine, in družbo, ki poteka ves čas njegovega življenja, potekata hkrati dva procesa: na eni strani se pripadnik manjšine mora navaditi na »metode proizvodnje in uporabe materialnih dobrin, najti mesto v sistemu proizvodnje in v družbenih odnosih, ki jih ta sistem zgodovinsko določa in uveljavlja. V tem procesu si ustvari predstave o družbenem svetu, načinu mišljenja in obliko družbene zavesti, pa tudi način govora in komuniciranja, čustvovanja in vrednotenja. Privzame delovne navade in norme družbenega in kulturnega vedenja. Uveljavi motivacije, pričakovanja in aspiracije, ki bodo to vedenje v marsičem vodile«. (S. Južnič).

Po drugi strani pa istočasno poteka proces oblikovanja narodnostne identitete, ki prav tako pomeni, da posameznik sprejema in vključuje vase specifičen način govora in komuniciranja, določene predstave o partikularnem in občem družbenem svetu, načinu mišljenja, navade in norme, motivacije, pričakovanja in aspiracije, čustvovanje in vrednotenje, ki so tudi zgodovinsko določene, vendar različne od družbenega sveta in kulture ostalega prebivalstva določene državne enote.

Politična socializacija predstavnikov manjšin pomeni v bistvu neprestan boj med dvema mnogokrat antagonističnima konceptoma politične kulture. Vendar se zdi, da je nekoliko pretirano govoriti o dveh popolnoma ločenih političnih kulturah, ampak kvečjemu o specifični politični kulturi, v katerih se prepletajo splošne norme družbenega in kulturnega vedenja s specifičnimi avtohtonimi elementi.

Potrebno je namreč poudariti, da je bil pripadnik narodnostne manjšine rojen v svetu, ki je zanj edini možni in edini obstoječi red (s tem ne mislimo, da ga ni mogoče spreminjati), da je to pripadnost, ki nima alternative: iz tega sledi, da se kot nujnost postavlja nekaj, kar je le sklop okoliščin, ki jih posameznik ni izbral, in »ki so mu bile dane kot usodna opredelitev« (S. Južnič) njegovega obstoja s tem, da je pač rojen v neki konkretni, takšni in ne drugačni družbi in kulturi. V ta sklop okoliščin pa ne sodijo samo objektivno gospodarski, politični pojavi ter oblike reda in sistemov, ki so družbeno uveljavljeni in zgodovinsko oblikovani, ampak tudi ostale posebne narodnostne značilnosti, ki so prav tako zgodovinsko izoblikovane.

Kakorkoli že, velja ugotoviti, da prav rezultati narodnostne manjšinske kulture odločilno vplivajo na politično obnašanje pripadnikov manjšin.

Še posebej pa vplivajo na njihovo kasnejše politično obnašanje posledice akcij, ki jih je določena družbena skupnost izvajala v procesu primarne socializacije. Če se nosilci asimilacijskih pritiskov neposredno povezujejo z nosilci oblasti določene družbe, potem se pripadniki manjšine v poznejšem političnem obnašanju navadno identificirajo s tistimi družbenimi silami, ki stremijo k spreminjanju obstoječega družbenega reda. Na področju uveljavljanja narodnostno manjšinske identitete to istočasno pomeni, da se odpravljajo (vsaj v politični sferi) nosilci procesov asimilacije.

II. O avtohtonosti

Težiti k temu, da bi se lahko avtohtonost, kot centralni problem vsake narodnostno manjšinske problematike, globalno prikazala na dokaj omenjenem prostoru je iluzorno pričakovanje. Le-ta je seveda večplastna: zgodovinska prisotnost na določenem prostoru, specifičen jezik, kulturne vrednosti, antropološke značilnosti, zavest, itd. Zato želimo še posebej izpostaviti poseben element pojma avtohtonost, na katerega mnogokrat neupravičeno »pozabljamo«: opredelili ga bomo kot znotraj manjšinsko kohezijo in moč, da kljub socialni, ideološki in sve-

tovnazorski razslojenosti uspeva ohraniti in razvijati specifične etnične, kulturne, jezikovne in druge posebnosti, prek katerih se določena narodnostna manjšina ohranja kot posebna samobitna družbena skupnost.

Ne da bi se spuščali v analizo celotnega spektra vzrokov, ki pogojujejo razvoj in ohranjanje narodnostno psihične identitete se zdi, da je izhodiščni postulat te psihične identitete zavestno prepričanje pretežnega dela pripadnikov manjšin, da se pravice načelno ne poklanjajo ter da se je potrebno zanje boriti in jih tudi izboriti. To je deloma resda odvisno od družbenih razmer in splošne demokratične klime v določeni družbi nasploh, deloma pa (kar je še pomembnejše) od moči in pripravljenosti, da si pripadniki narodnostnih manjšin te pravice sami »vzamejo«. Skratka, narodnostno-psihična identiteta dobiva attribute narodnostne moči tedaj, ko začenja presegati pojmovanje narodnostne identitete kot gole »pridobitniške zadeve«.

III. Vplivi matičnega naroda

Tudi vplive, matičnega naroda bi lahko podrobneje razdelili tako glede vsebine kot tudi glede oblik njihove penetracije. Na realizacijo obeh ravni vpliva množica faktorjev, med katerimi velja še posebej omeniti: pripravljenost matice, da sodeluje pri razvoju manjšin, pripravljenost in konkretne akcije države večinskega naroda v luči ohranjanja manjšin ter stopnjo razvoja vsestranskih odnosov med državo matičnega in državo večinskega naroda. Ob tem verjetno ne gre zanemariti niti znotraj manjšinske ideološke in svetovno nazorske strukture.

Poleg teh bolj ali manj znanih nivojev vpliva matice na manjšino, postaja v zadnjem času vse bolj pomemben vpliv, ki ga imajo na razvoj manjšine razvojne koncepcije in gibanja v državi matičnega naroda. Ta vpliv postaja pomembnejši tedaj, ko narodnostne manjšine poglobljeno stremijo k spremljanju razvojnih poti znotraj države matičnega naroda in tedaj ko se večja stopnja pripravljenosti države večinskega naroda, da pozitivno rešuje problematiko manjšin.

Izhajamo iz dejstva, da pripadniki manjšin niso brezbrizni do različnih razvojnih konceptov, ki jih sprejema in uveljavlja država matičnega naroda, kar predstavlja precejšen psihični učinek na pripadnike manjšine. Ni mogoče zanikati, da vsi odkloni, nedodelanosti sistema in različne deviantnosti negativno vplivajo na psihično bazo pripadnikov manjšin; in obratno, pozitivni rezultati ugodno vplivajo na psihične osnove narodnostno manjšinske zavesti.

Na takšno psihično stanje pripadnikov manjšin vpliva tudi še vedno ohranjajoče se prepričanje dobršnega dela pripadnikov večinskega naroda, da je treba pripadnike manjšine prej identificirati s procesi, ki se odvijajo znotraj države matičnega naroda, kot pa s procesi, ki se odvijajo znotraj države, v kateri manjšine živijo.

Ne glede na to, da teh razmišljanj ni mogoče potrditi z empiričnimi podatki, se zdi, da tovrstni vplivi v precejšnji meri določajo poti izgrajevanje nekakšne zadnje opore (vsaj miselne) pripadnikov manjšin pred procesi asimilacije. Pa ne samo to. Negativna gibanja v razvoju znotraj matičnega naroda lahko v dobršni meri vplivajo na zaupanje, ki ga pripadniki manjšine gojijo do določenega družbenoekonomskega sistema nasploh, kar se gotovo odseva v njihovem političnem delovanju v državi večinskega naroda.

Če bi zdaj, ko smo nakazali nekatere bistvene elemente vseh treh komponent, ki po našem mnenju odločilno vplivajo na izgrajevanje manjšin kot subjektov njihovega lastnega razvoja, poskušali oblikovati osnovne okvire, v katerih poteka narodnostno manjšinska politika, potem bi veljalo ugotoviti to-le: glede na dialektično prepletanje vseh treh ravni vpliva je potrebno v določanju temeljnih okvi-

rov pri izgrajevanju koncepta narodnostno-manjšinska politika izhajati iz znotraj manjšinskih odnosov. Skratka, gibalno narodnostno manjšinske politike so odnosi, ki nastajajo in se odvijajo kot posledica delovanja elementov integriranosti, avtohtonosti in vplivov matičnega naroda znotraj manjšine same.

Ob vseh omenjenih dilemah, ki se pojavljajo pri izgrajevanju pojma narodnostno-manjšinska politika je seveda vsak poskus definiranja tako globalnega in različnega pojma, kot je narodnostno-manjšinska politika nujno nepopoln in pomanjkljiv. Vendar menimo, da bomo uspešno nakazali bistvene smernice pojma in koncepta »narodnostna-manjšinska politika«, če jo opredelimo kot posebno družbeno dejavnost v luči ohranjanja in razvoja posebnih samobitnih družbenih skupnosti (narodnostnih manjšin, narodnosti), dejavnost, ki se na eni strani nanaša na »urejanje položaja človeka (pripadnika manjšine) in strukturnih elementov družbe v njihovem temeljnem produkcijskem odnosu in pri delu sploh, kakor tudi na odločanje o splošnih zadevah dane družbe ali mednarodne skupnosti« (A. Bibič); po drugi strani pa se ta dejavnost nanaša na formalno pravno in vsebinsko uresničevanje sklopa posebnih pravic narodnostnih manjšin (narodnosti), torej tistih pravic, ki omogočajo pripadnikom narodnostnih manjšin ohranjanje njihovih narodnostnih, etničnih, kulturnih, jezikovnih in drugih posebnosti, prek katerih se narodnostno manjšinska skupnost kot posebna samobitna družbena skupnost ohranja in razvija.

Iz te makrostrukturne koncepcije historičnega pojma »narodnostno-manjšinska politika« je mogoče izluščiti dve temeljni komponenti — razredno in nacionalno — ob hkratnem ugotavljanju, da ti dve komponenti ne nastopata vedno v čisti obliki, da gre za njuno medsebojno neprestano prepletanje. »Treba je vedeti, da se ti dve kategoriji uporabljata v idealno-tipskem pomenu, medtem ko v stvarnem življenju nekaj nikdar ne obstoja povsem ločeno od drugega, še posebno ne od sorodne kategorije; tako se razredno nikdar ne pojavlja tako, da bi popolnoma izključilo nacionalni moment, a velja tudi nasprotno, namreč, da niti nacionalno, če ga pravilno opazujemo, ne more nikdar povsem zaobiti ali imeti nevtralen odnos do momenta razrednosti...« (R. Rizman).

Menimo, da ima ugotovitev centralen pomen ne glede na to, da ne poudarjamo posebej množice spremljajočih pojavnih oblik (zgodovinske determinante, itd.), ki tudi globoko vplivajo na oblikovanje koncepta narodnostno-manjšinska politika in zato zaslužijo vso pozornost.

IV. O Soodločanju manjšine s posebnim ozirom na položaj slovenske manjšine v Italiji

Iz vsega do sedaj povedanega je mogoče razbrati, da so pripadniki narodnostne manjšine nenehno soočeni z oblikovanjem dveh medsebojno prepletajočih se vlog: kot pripadniki italijanske družbe nasploh in kot pripadniki slovenske narodnostne manjšine še posebej. Zatorej je potrebno obravnavati pripadnike manjšine v proces soodločanja iz obeh zornih kotov.

A. SOODLOČANJE PRIPADNIKOV MANJŠINE KOT ČLANOV ITALIJANSKE DRUŽBE

Če se najprej pomudimo pri vprašanju soodločanja pripadnikov slovenske manjšine kot članov italijanske družbe, velja ugotoviti, da izvira obseg njihovega soodločanja prvenstveno iz družbenih statusov, ki jih imajo v italijanski družbi. Družbeni statusi pa primarno izvirajo iz vlog, ki jih imajo v družbeni delitvi dela.

Izahajajoč iz znanega in bolj ali manj preverjenega dejstva, da je pripadnike slovenske narodnostne manjšine mogoče porazdeliti po socialni pripadnosti na delavsko, pol-delavsko in kmečko strukturo (z elementi obrtnišva in srednjega

kapitala), je mogoče sklepati tudi na obseg njihovega sodoščanja v italijanski družbi. Glede na to, da je italijanska država zgrajena na ekonomskih, družbenih in političnih temeljih kapitalističnega družbenega reda, je jasno, da je pretežni del pripadnikov slovenske manjšine podvržen vsem zakonitostim ekonomske in na njej zgrajene politične alienacije. Dejstvo se bistveno ne spremeni tudi ob ugotovitvi, da obstoji sklop tako imenovanih »meščanskih pravic«.

Skratka, pripadniki slovenske manjšine so kot pripadniki širših socialnih kategorij italijanske družbe deležni iste usode kot italijanski pripadniki teh razredov. Mogoče se pri pripadnikih slovenske manjšine izraža to dejstvo še bolj drastično, ker nimajo možnosti, da bi lahko v različnih delovnih okoljih, v katerih se srečujejo s pripadniki večinskega naroda, svobodno izražali in razvijali svojo narodnostno identiteto. Ko zatorej govorimo o podrejenem položaju pripadnikov manjšin moramo primarno izhajati iz njihovega ekonomskega in na tem zasnovanega socialnega statusa.

Zapisana izhodiščna ugotovitev ostaja pomembna kljub temu, da so pripadniki slovenske manjšine mnogokrat v neenakopravnem položaju tudi v primerjavi s pripadniki istega socialnega razreda, ki pa so člani večinskega naroda. Omejevanja pri sprejemanju pripadnikov slovenske manjšine v državne službe, nezadostno napredovanje na delovnem mestu itd. najboljše kažejo na dodatno podrejenost.

Vzroke za to dodatno neenakopravnost skušajo nekateri avtorji večinskega naroda iskati v »objektivnih okoliščinah«, ki jih opredeljujejo nekako takole: pripadniki slovenske manjšine še posebno tisti, ki so obiskovali šole s slovenskim učnim jezikom ne obvladajo italijanskega jezika v obsegu, pričakovanem in zahtevanem za »višja delovna« mesta. Vendar se zdi, da tako imenovanih »objektivnih okoliščin« ne izenačujejo zgolj s pomanjkljivostmi na področju jezika, temveč jim posredno dodajajo še prenizko raven »poznavanja« omike in vrednot večinskega naroda. Skratka »dober Slovenec« naj bi bil tisti Slovenec, ki je vsak dan bolj poitalijančen!

Kje so resnični vzroki takšnih razmišljanj, ki še bolj cementirajo obstoječe stanje, ni težko ugotoviti. Nezadostno obvladovanje italijanskega jezika (omike, vrednot, kulture) temelji na neustreznem vrednotenju slovenskega jezika, slovenske omike, slovenskih vrednot in slovenske kulture. Temelji v še vedno ohranjajočem se prepričanju o manjvrednosti omenjenih elementov v primerjavi s podobnimi vrednotami italijanskega naroda, v zavestnem ohranjanju etnocentristične zavesti pri pripadnikih večinskega naroda. Že bežen pregled italijanskega šolskega sistema nasploh ter na narodnostno mešanih ozemljih še posebej v celoti potrjuje misel, o zavestnem ohranjanju delitve na nosilce civilizacije in tiste, ki živijo na njeni periferiji.

Torej, »objektivni podrejeni« položaj pripadnikov slovenske manjšine ne temelji na njihovem nezadovoljvem prilagajanju sodobni italijanski družbi, temveč v nepriljubljenosti italijanske države, da po eni strani prizna pripadnikom slovenske manjšine status enakopravnosti ter da po drugi strani sprejme paket dolgoročnih ukrepov, ki bodo postopoma spreminjali etno-centristično zavest pripadnikov italijanskega naroda.

Uresničevanje obeh elementov pa ne pomeni samo teritorialno uresničevanje pravic manjšin, temveč tudi njihovo aplikacijo ne glede na statusno mobilnost pripadnikov slovenske manjšine — tako horizontalno kot tudi vertikalno. Brez uresničevanja v tej smeri nakazane poti razreševanja problematike slovenske narodnostne manjšine bodo takoimenovane oblike »globalne zaščite« ostajale na ravni »rezervatne zaščite« in turistične zanimivosti.

Omenjeno dodatno deprivelegiranost je mogoče še posebej plastično opazovati v kriznih situacijah, ko upada na primer število delovnih mest in splošna socialna varnost dobrega dela populacije na narodnostno mešanem ozemlju. Pojavi protislovenskih šovinističnih izbruhov (tudi med delavstvom) na Tržaškem v celoti potrjujejo zgornjo ugotovitev.

Poskusi kataliziranja splošno družbenih problemov na nacionalne probleme se navadno pojavljajo v tistih okoljih, v katerih socialni razredi še niso dosegli dovolj globoke razredne zavesti, kar pomeni še posebno notranjo nevarnost za delavska gibanja. V preprečevanju teh poskusov pa bi morale odigrati odločilno vlogo sindikalne in ustrezne strankarske organizacije.

Če se sedaj povrnemo k vprašanju soodločanja pripadnikov slovenske narodnostne manjšine v italijanski družbi nasploh, velja nekaj več spregovoriti o oblikovanju tistih ciljev in vrednot politične akcije, s katerimi se pripadniki manjšine najpogosteje identificirajo.

Že v okviru razpravljanja o oblikovanju politične kulture smo ugotovili, da mesto pripadnika manjšine v uveljavljenem proizvodnem sistemu odločilno prispeva k oblikovanju določene družbene zavesti in vrednot pripadnikov manjšin. Seveda ni mogoče oblikovanje politične kulture pojmovati tako mehansko, saj na njeno oblikovanje vpliva še množica drugih faktorjev: zgodovinske okoliščine, svetovni nazor, itd. Prav tako ne gre pozabiti niti pripravljenosti določenih socialnih kategorij večinskega naroda, da se uresničujejo narodnostni problemi manjšin.

Ob upoštevanju vseh okoliščin, s posebnim poudarkom na ekonomsko družbene statute pripadnikov slovenske manjšine, lahko ugotovimo, da je soodločanje pripadnikov slovenske manjšine v italijanski družbi (kakor tudi odločanje italijanskega delavstva nasploh) še vedno prej predmet politične vizije kot pa realnega stanja. Zato je logično, da se pripadniki slovenske narodnostne manjšine, v skladu z dani in iz danih objektivnih pogojev, pretežno odločajo za sodelovanje v tistih subjektih političnega delovanja, katerih politična akcija stremi k odpravljanju dualizma med civilno družbo in državo. Torej, da bodo kot člani italijanske družbe polnopravno sodelovali v uresničevanju socialne revolucije. Hkrati pa jim programske usmeritve teh političnih subjektov zagotavljajo, vsaj programsko deklarativno, celovito uresničitev posebnega sklopa pravic narodnosti.

Posebna oblika izražanja teh teženj pripadnikov slovenske narodnostne manjšine se kaže, v skladu s parlamentarnim sistemom italijanske družbe, v volilni usmerjenosti slovenskih volilcev. Volilni rezultati kažejo, da se pretežen del volilnih upravičencev odloča za podporo KPI in PSI, čeprav je mogoče opaziti, da se manjši del slovenske volilne populacije odloča tudi za druge politične skupine. Tako se v skladu s statusno, ideološko in svetovnonazorsko opredelitvijo odločajo za oddajo glasu tudi KD in Listi za Trst, ali pa DP, oziroma levim gibanjem.

Specifičen fenomen politične volilne orientacije pripadnikov slovenske narodnostne manjšine je tudi volilna podpora Slovenski skupnosti, stranki, ki naj bi se izključno borila za uveljavljanje posebnih pravic slovenske manjšine. Ne da bi se spuščali v razglabljanje o povezavah med razrednim in nacionalnim elementom v političnem delovanju te stranke, velja ugotoviti, da je njena vloga vsaj kar se tiče uresničevanja sklopa posebnih pravic slovenske manjšine, pomembna. In to predvsem zato, ker v družbah, ki temeljijo na parlamentarni demokraciji, prevladuje nepisan zakon političnega upravljanja, ki pravi: »Kogar ni poleg, ta je za«. Da pa bi bila specifična problematika slovenske narodnostne manjšine trajno navzoča v upravnih strukturah je potrebno, da se prezentira tudi prek posebnih strankarskih struktur.

V tej zvezi se pojavlja zelo zanimivo vprašanje: v kolikšni meri se skozi pripravljenost določenih političnih strank, da na svojih listah izvolijo v različne organe države pripadnike slovenske manjšine, realizira pravica manjšine do »ustrezne zastopanosti« v organih države, v katerih živi? Menimo, da bi bilo preveč smelo odgovoriti na vprašanje pozitivno. In to iz dveh razlogov: prvič zato, ker v italijanskem pravnem sistemu ne obstajajo zagotovila, ki bi določala »ustrezno zastopanost« pripadnikov manjšine v italijanskih državnih organih; in drugič zato, ker niti sama manjšina nima povsem iskristaliziranih stališč o tej problematiki (zaradi precejšnje notranje razslojenosti).

B. SOODLOČANJE MANJŠINE PRI URESNIČEVANJU SKLOPA POSEBNIH PRAVIC NARODNOSTNIH PRAVIC

Temeljni element oblikovanja manjšine kot subjekta lastnega razvoja je prvenstveno povezan s sodelovanjem manjšine pri načrtovanju uresničevanja sklopa posebnih pravic manjšin. Onemogočanje pripadnikov manjšine, da sodelujejo v tem procesu ne pomeni le ohranjanje neenakopravnosti, temveč kaže tudi na to, da manjšina ni priznana kot subjekt soodločanja o lastni usodi.

Množica razlogov govori v prid tezi, da je tovrstni položaj slovenske manjšine v Italiji v dobri meri podoben uvodni opredelitvi. Vse te vzroke pa bi bilo konec koncev možno opredeliti kot enostranskost v procesu odločanja manjšine. Enostranskost se primarno kaže v težnjah, da se ta problematika razrešuje skozi strankarske forme odločanja. V procesu uresničevanja sklopa posebnih pravic manjšine lahko torej pripadnik slovenske manjšine sodeluje le, če primerno strankarsko vnovči svojo ideološko naravnost.

Ne glede na zelo pomembno vlogo političnih strank v italijanskem družbenem življenju, tudi tistih, h katerim težijo Slovenci, ni dovolj, da se soodločanje manjšine uresničuje le skozi različna strankarska načela in poglede. In to ne samo zato, kar v tako porazdeljenem procesu soodločanja lahko kaj hitro postanejo »politični drobiž«, kar je, žal, mogoče mnogokrat opaziti ob številnih volitvah in ob sklepanju upravnih zavezništov. Soodločanje manjšine o lastni usodi mora preseči strankarske okvire v prvi vrsti zato, ker kompleksnost manjšinske problematike močno presega okvire ideološkosti, oziroma patronata katerekoli politične stranke.

S tem seveda ne mislimo na to, da bi se morali Slovenci pri uresničevanju posebnega sklopa pravic narodnosti oddaljiti od delovanja v strankah, ki jim ideološko in svetovnonazorsko pripadajo. Nasprotno, glede na vlogo političnih strank si je treba še bolj prizadevati, da se izvoli še večje število pripadnikov slovenske manjšine na listah različnih strank.

Vendar pa je potrebno v luči kompletiranja koncepcije o soodločanju manjšine pri uresničevanju sklopa posebnih pravic narodnostnih manjšin, omejenemu strankarskemu vidiku soodločanja dodati vsaj še dva:

1. popolno uresničitev pravice slovenske manjšine do »ustrezne zastopanosti« v vseh državnih organih, katerih delovanje vpliva na obstoj in razvoj manjšine. To obliko zastopanosti je treba izpeljati mimo strankarskega načela o delitvi mest izključno na podlagi statistično ugotovljene moči strank, številčnosti večinskega naroda in številčnosti manjšine. Glede na to, da bi zaradi kompleksnosti narodnostno-manjšinske problematike zelo težko našli področje vodenja in upravljanja, ki ne bi bilo tako ali drugače povezano z razvojem manjšine je jasno, da ostaja zelo skromen seznam tistih delovnih področij, na katerih naj predstavniki manjšine ne bi bili vključeni;

2. oblikovanje posebnih institucionaliziranih oblik soodločanja manjšine, ki naj bi bile sestavljene v celoti ali pretežno iz pripadnikov slovenske manjšine. Sestavo bi morale določati organizacije slovenske manjšine mimo strankarske

oziroma svetovno-nazorske razdrobljenosti. Namen ustanavljanja teh posebnih institucionaliziranih, državno in družbeno priznanih oblik, ki naj bi bil v celovitem spremljanju razvoja uresničevanja sklopa posebnih pravic ter v predlaganju ustreznih rešitev, ki naj bi imele v procesu uresničevanja sklopa posebnih pravic, v primerjavi s stališči večinskega naroda in države, enakopraven, če že ne odločujoč status.

Oblikovanje enotnih stališč slovenske manjšine je primarnega pomena za boljše soodločanje v okviru političnih strank in skozi »ustrezno zastopanost« manjšine v državnih organih.

Da ostajajo takšna razmišljanja, žal, zgolj na nivoju teoretičnega razglabljanja, ni težko ugotoviti. Saj ne deluje (po krivdi upraviteljev) niti do sedaj edina institucionalizirana oblika posebnega izražanja potreb slovenske manjšine v Italiji — konzulta za proučevanje vprašanj slovenske manjšine pri upravi občine Gorica. Pa čeprav ima zgolj posvetovalni značaj.

Če po prikazu obeh ravni možnega soodločanja pripadnikov slovenske manjšine v italijanski družbi naredimo krajši sklep, velja ugotoviti, da se soodločanje pojavlja v zelo rudimentalni obliki. In to tako zaradi nizke stopnje soodločanja pripadnikov slovenske manjšine o italijanskih družbenih zadevah nasploh (kar je primarno posledica statusov in vlog, ki jih imajo v italijanski družbi), in drugič zato, ker so v bistvu odrinjeni iz procesa uresničevanja sklopa posebnih pravic manjšin, saj manjšina še vedno ni priznana kot subjekt odločanja o njeni lastni usodi.

Riassunto

LA POLITICA MINORITARIA E LA PARTECIPAZIONE DELLA MINORANZA NAZIONALE

Gli appartenenti alla minoranza nazionale sono costantemente messi a confronto con la formazione dei due ruoli sociali, cioè come appartenenti alla società italiana ed in particolare come appartenenti alla minoranza nazionale slovena. La partecipazione degli appartenenti alla minoranza al processo della formazione della politica minoritaria, va trattata da ambedue i punti di vista.

Fermandoci prima alla questione della partecipazione alle decisioni da parte degli appartenenti alla minoranza slovena come membri della società italiana, vale a constatare, che l'estensione della loro facoltà di partecipare alla formazione della politica globale italiana, primariamente dipende dalla loro posizione sociale nella società italiana. La loro posizione sociale invece si basa sul ruolo che assumono nella ripartizione sociale del lavoro.

Numerosi argomenti favoriscono la tesi, che anche nel processo dell'attuazione dei diritti legittimi delle minoranze, la minoranza slovena «gioca un ruolo subordinato». Questo fenomeno primariamente si esprime nelle tendenze di risolvere questa problematica mediante gli organi decisionali dei partiti. L'appartenente alla minoranza slovena dunque non può partecipare al processo dell'attuazione dei diritti particolari spettanti alla minoranza slovena che «incassando» appositamente il proprio orientamento ideologico in un partito politico.

Al fine di garantire la diretta partecipazione della minoranza slovena al processo dell'attuazione dei diritti particolari spettanti alle minoranze, è necessario aggiungere alla tesi sopra citata, almeno due aspetti:

1. completa attuazione del diritto legittimo della minoranza slovena di «un'adeguata partecipazione» a tutti gli organi dello stato, la cui attività influisce l'esistenza e lo sviluppo della minoranza. Questa forma della partecipazione va realizzata all'infuori del principio politico, alla base del quale i posti agli organi dello Stato vanno ripartiti esclusivamente considerando la forza dei singoli partiti, statisticamente constatata;

2. la formazione delle forme speciali della partecipazione della minoranza che dovrebbero essere interamente, o in maggior parte, costituite dagli appartenenti alla minoranza slovena. I membri di questi organismi speciali debbono essere nominati dal Consiglio regionale del Friuli-Venezia Giulia/Furlanija-Juljska krajina su designazioni effettuate delle organizzazioni socio-economiche e culturali, in cui si esprime la minoranza slovena.

Queste forme speciali vanno costituite allo scopo di seguire interamente lo sviluppo dell'attuazione dei diritti particolari e nello stesso tempo di proporre apposite soluzioni. Nel processo dell'attuazione dei diritti particolari della minoranza slovena la posizione dei suddetti organismi è decisionale rispetto alle posizioni della nazione maggioritaria e dello Stato.

La formazione della minoranza come soggetto del proprio sviluppo, è principalmente collegata con l'attuazione delle forme della partecipazione, fin'ora esposte. Il fatto che la minoranza slovena è esclusa dal processo di pianificazione ed attuazione dei diritti particolari spettanti alle minoranze significa, che la minoranza continua a non essere riconosciuta come soggetto della formazione del proprio destino.

Summary

POLICIES RELATIVE TO NATIONAL MINORITIES AND CO-DECISION-MAKING OF MINORITIES

Members of a national minority constantly have two interweaving roles: as members of the Italian society as a whole and, additionally, as members of the Slovene national minority. Therefore the participation of the members of the minority in the process of social decision-making should be treated from both standpoints. If we begin to examine the question of co-decision of members of the Slovene minority as members of the Italian society, we state that the scope of their co-decision arises primarily from the social status they have in the Italian society. The social status in turn arises primarily from the place that the members of the minority occupy in the social division of labour.

The basic element shaping the minority as a subject of its own development is primarily connected with the participation of the minority in planning the realization of the complex of special rights of the minority. Prevention of members of the minority to co-operate in this process does not only preserve the inequality but also points to the fact that the minority is not acknowledged as the subject co-deciding about its fate.

A variety of reasons corroborate the thesis that such a position of the Slovene minority in Italy largely resembles the introductory statement. But, after all, these reasons could be stated as being one-sided in the process of decision-making of the minority. The one-sidedness is seen primarily in the tendencies to solve these problems in the parties' forums for making decisions. Thus, a member of the Slovene minority can participate in the process of realizing the complex of special minority rights only if he takes advantage of his ideologic orientation in the party properly.

In order to complete the concept of co-decision-making of the minority in realizing the complex of special rights of national minorities, it is necessary to add to the above-mentioned party aspect at least two others:

1. Complete realization of the right of the Slovene minority to be «appropriately represented» in all bodies of State character, the activities of which influence the existence and development of the minority. This form of representation should be achieved by eliminating the party principle of conferring the posts exclusively on the basis of statistically determined strength of individual parties, of the number of majority nation and the number of minority.

2. Formation of special institutionalized forms of co-decision-making of minority which should consist entirely or mostly of the members of the Slovene minority. The structure should be determined by organizations of the Slovene minority, no attention being paid to the disunion of parties or of the world views. The purpose of establishing special institutionalized forms, acknowledged by State and society, should be to follow the development of the implementation the complex of special rights and to suggest the proper solutions which should have, in the process of realizing the complex of special rights, in comparison with the standpoints of the majority nation and of the State, an equal if not even a decisive status.